

ságáról meggyőződtek az egyveleget magasb fokú hőmérsék-
nél eczetsavval kezelte, átszűrte és számos eczetsavas higéleg
jegeceket kapott. Miután a protoxyd így el lőn távolítva,
sósavval nagy mennyiségű higanyhalvagot (h. corrosivum)
fedezett föl. Hogy gőzzel készítésnél higanyéleg sokkal könny-
nyebben képződhetik mint mozsárban törésnél onnan könny-
nyen fejthető meg, mert 1) az ember felhagy a töréssel mi-
helyt a higanycseppek eltűnnek, a gőz ellenben el nem fírad;
2) mert gőz általi keverésnél a léggeli érintés sokkal tökéle-
tesebb. — E vizsgálatnál fogva gyógyczélokra egyedül a régi
mód szerint mozsárban készült készítmény ajánlható és hasz-
nálható. (Bull. de therap. 1861 jan. 15.)

(K.A.) Neuralgia mesenterica.

Dr. Schramm a „Bayer. ärzt. Intell. Bl.“ 1860-iki
folyamában öt év leforgása alatt észlelt 20 gyomorzsába ese-
tet említ, melyek közül 8 világosan félbenhagyó (intermitti-

rend), 2 alábbhagyó (remittirend) typus-sal bírt, a többi pe-
dig szabványtalanul (atypisch) folyt le. Egyéb tünetenyekre
nézve ezen zsábák egymástól nem különböztek. Szerző ezeket
gerjhatásnak hiszi tulajdoníthatni, minthogy a többi közön-
séges szerek nem, hanem csupán a kinal idézett javulást elő-
Néha láz is volt jelen, máskor borzongás; egy ízben a gyo-
morgörcs a rendes félbenhagyó rohamot követte, egy ízben
pedig ezt megelőzőleg jelentkezett. (Allg. W. M. Z. 20
1861.)

(M) Kénsavas rézéleg beföcskendése vizsérnél.

M. Pereira oportoi orvos 25 esetről sulphas cupri-t
föcskendetett be a vizsér gyökeres orvoslása végett (2—8
részt 190—250 rész vízre). 21 eset 10—20 nap alatt tökéletesen
és minden utóbaj nélkül meggyógyult; 2 esetről a beföcsken-
dést ismételnie kelle, és 2 esetben genyedés állott be a hü-
velyhártyában. (L' Union méd. 26 sz.)

T Á R C Z A.

Az orvosi tudomány állása Kelet-Indiában.*)

Duka Tivadár tudortól.

(Végo)

Monghyr a Ganges partján. Decemdr 1860.

A muzulmánok orvosi iskolája Kelet-Indiában, ere-
detét veszi azon tanítóktól, kik, mint feljebb említve volt, hit-
feleik győzelmével e világrészbe hatottak, növendékei lévén a
bagdádi tanrendszernek, mely évszámításunk 8-ik s 15-ik szá-
zadában az arabs Kalifák alatt virágzott. Épen ezen időszak-
ban az európai műveltség igen alacsony fokon állott, mivel a
keleti s nyugoti barbár csoportok azon borzasztó pusztí-
tásaikat véghez vitték. Ezen korban történt Byzancz
eleste is; Egyptom szintén a proféta követőinek kezeire jutott —
s a híres alexandriai iskolának vége szakadt. A történetirő hi-
ven feljegyezte azon vandalizmust, mely a remek könyvtár
tartalmát hónapokig tüzelőnek használtatta a közfürdőkben,
mint az később nagy Mátyásunk királyi gyűjteményeivel is a
mohácsi vész után történt. Vallásos rajongás s türelmetlen-
ség határt sehoh nem látszott ismerni, s egyedül az arabs Ka-
lifák léptek föl az üldözött tudomány gyámolítóik, az általok
felállított iskolába tódult mindenhonnan a tudni vágyók sere-
ge s itt letek az orvosi tanulmányok is biztos menhelyet; itt
híresedtek el Géber, Szerapion, Rhazes, Hali Abbas, Albu-
casis, Mesue és Avicenna mint orvosok, s az utolsónak művei
mai napiglan is a legnagyobb tekintélyben tartatnak keleten
a mahomedánok által.

Ezen iskolának rendszere görög forrásokon alapszik,
azonban a tudomány tovább művelése előre nem haladt s
csupán Galen s az alexandriai iskola boncztoni működéseik-
nek gyümölcsei őriztetek meg. A Hippocrates által felállí-
tott nedvi kórtan (pathologia humoralis) lőn elfogadva,
mely, mint tudva van, minden betegséget a nedvek rendelle-
nességében keresett. Itt azonnal az ősi hindú rendszerre isme-
rünk rá. — Bonczolás nem gyakoroltatván a Kalifák idejében,
a sebészet nagyon alacsony fokon állott; Albucasis is orvos-
tanához csupán egy rövid adalékot függesztett, melyben azt
mondja, hogy a sebészet annyira elhanyagoltatott, mikép an-
nak nyoma is alig maradt fönn; aztán leírja részletesen az ér-
vágást, égetést s néhány főbenjáró mütétet (capital opera-
tions), s midőn azt állítaná, hogy a test különféle részeinek
alapos ismérte nélkül mütétet véghezvinni nem tanácsos, Ga-
len munkáira utal. Annyi tagadhatlan, hogy az arabok a
hindúk orvosi műveivel ismeretesek valának, mind a Csaraka,

*) Lásd lapunk 18-ik számát.

mind a Szuszratáról említést tesznek irataikban, s mi több a
Kalifák udvaránál csakugyan hindú orvosok alkalmaztattak.

Az arab iskolának tanai tehát, a mahomedán fogla-
lás után plántáltattak által Hindosztánba. Első volt, úgy lát-
szik, Akbar császár, ki nyilvános iskolát állítottatott fel Agra-
ban; elődeiről azonban e részben mit sem tudunk; az iskola
mellé nem sokára nagy nyilvános kórház is alapítottatott, mely-
ben két gyógyász t. i. Hakím Vezír Khan és Hakím Masszé-
uzzumman elhíresedett; ezeken kívül számos tanítók alkal-
maztattak, kik az arab mesterek nyomán a nevelésre ügyel-
tek. De bár miként is fáradoztak légyen némely uralkodók
pártfogása alatt néhány jelesek az orvosi tudományok terén,
az tény, hogy a múlt század közepe s vége felé, a mint ezen
birodalom az angolok kezeire jutott, az orvosi ügy, mint a se-
bészi gyakorlat felette nyomorult állapotban volt a muhame-
dánoknál is, s így van ez maiglan, a mi a nép tömegét illeti.

Dr. Buchanan, ki jelentés-tételre volt kiküldve az angol
kormány által, 1807-ben ekkép nyilatkozott: „Behárbán
(Bengálnak északnyugoti része) az orvosi tudományokat ta-
nítja néhány Pandit (tudós brahmin), kik közül többen gya-
korló orvosok is, s a könyvek, melyek szerint tanítanak, a
Szaranggadhar, Babhat és Csakradatta. Szaranggadhar a
brahmanok kasztjából származott, de nem tudatik hol élt s mi
volt részletes története működésének; hasonló tudatlanság
uralkodik a többi két szerző iránt is. A gyakorló orvosok há-
zi növendékeket tartanak, kiket tudományukba bevezetnek;
ezeken kívül van körülbelől 700 orvosi család a brahmánok
kasztjából, 150 borbély-sebész, kik eret vágnak, köpölyöz-
nek s fekélyeket gyógyítanak. A bábák a paria kaszthoz tar-
toznak, s a köldökszínór átmetszésénél egyébre nem valók.
Van még mindezekon kívül egy osztály, melynek neve Ajha,
valamennyien alacson kasztbeli egyének, tisztjök a gonosz lel-
keket eltávolítani, kigyó harapást gyógyítani s a boszorkány-
ságot incantantiók által hatástalanná tenni.“ — Kurdisztán s
Persiában ezeknek száma sokkal nagyobb mint a brit terüle-
ten, foglalkozásuk pedig általában oly kórokat kezelni, me-
lyeknek okául a gonosz lelkek vagy boszorkányok hozatnak
föl. A Nardekha vagyis ütérvizsgálók szintoly tudatlanok,
mint az előbbie, ezek egy külön osztályt képeznek, mivel a
pulsus vizsgálata — miről tán más alkalomkor bővebben —
fontos mütét, s a hindúknál kivált sok czeremoniával van ösz-
szekötve. Az előkelőbb hindú orvosok azonban tudnak valamit
az ősrégi szanszkrit nyelvből s birnak néhány könyvvel, me-
lyeknek nagyobb része szóról szóra betanúltatik s előadandó
alkalomkor egy pár strópha elrecitáltatik a végett, hogy iste-
ni származásuk lévén, — mivel tudunk kell, hogy Szansz-
kritban még a logica s a nyelvtan is versben van szerkesztve

— elmozditsanak minden kételyt, s elbámítsák a „profanum vulgust“, mely az egészségtől egy betűt sem ért.

Azon mahumedán orvosok, kik arabsúl tudnak Yunani-eknek neveztetnek. Sajnálatra méltó, hogy a görög orvosi művek csak igen rossz fordításban vannak meg arabúl, ebből azok persa nyelvre tétettek át némi részben, de a kelet-indiaiak ezen harmadik kézről jövő fordítást is csak ritkán értik. Említve volt, hogy a mahumedánok iskolája sokat merített a régi szanszkrit forrásokból, de ezen fennhéjjázó nép sokkal büszkébb s tudatlanabb, mintsem hogy elismerné, mennyivel tartozik a hindúknak, kik fölött annyi századokon át uralkodott. Általánosán elismert, nagy tekintélyű mű közöttük még ma is Avicenna Qanónja, mely az orvosi tudományon kívül magában foglalja a logicat, csillagászatot, metaphysicát sat; — boncztanról alig van említés benne, mivel Mahumed vallása szorosán tiltja a hullának durva kezelését, s annál inkább bonczolását. Az első könyv, melyet a kezdő kezeibe adnak a Qanón-csa, arab mű, szerzője Ahmed Bin Mahmud Csughmani, melyhez az utolsó időben Hakim Mulvi Abdul Mujied Calcuttában egy commentárt adott ki. Azon növendékek számára, kik az arab nyelvet nem értik, a persa nyelven írt „Mizan e Tibb“ van szánva. Ezen bevezetés után: Mujiz a nagy orvosi mű s három commentárja, t. i. Szuddedi, Nafészi és Unszuri tanítatik. Egy más nevezetes mű a Surah Usbaub ool Ulamat szintén arab nyelven. Bu Alli Ibne Sina Qanónja nagy tekintélyül szolgál, melynek megértésére azonban az arab nyelv s irodalomnak kimerítő ismerete szükséges; e műből csak kevés példány van meg s igen csekély azok száma, kik azt használhatják. Ezekén kívül a következő művek is ide sorozandók: Tufuthul Muminin, Qurabadin Sugher, Qurabadin Kabir, Tibbe Akbar, Mukhzunul-Udviah sat.

A szanszkritúl tudó előkelőbb hindú kabirájok a következő könyveket használják:

1. Nadúna s annak magyarázata; tartalmuk: a betegség okai, előbbeni története, jelen kórjelei, kórmeállítás, kórtan s a nedvek változatosságáról elmékedések.
2. Ratnavali; tartalma a gyógytan, gyógyszeratan, s diaetetica.
3. Chakrapanidatta, a fennebbihez hasonló tartalmú.
4. Puthya pathya, egyedül diaeteticáról szól.
5. Rāja Valluya: tartalma az orvosi szerek élettani hatása s az egészségtan.
6. Paribhāsha — az orvosi könyvekben előforduló műszavak magyarázata.

Ilyetén körülmények között karolta fel a brit kormány azon eszmét, hogy egy rendes orvosi tanrendszert hozzon be Keletindia-ba azon benszült hindu s mahumedanus növendékek számára, kik a hadseregben alkalmazást nyerni óhajtottak.

Ennek előtte europai orvosok felügyelete alatt a nagyobb kórházakban practicus útmutatás folytán képződtek az úgynevezett Native Doctorok (benszült orvosok), de ezek rendes tanulmányozáson át nem vezettetek. 1822-ben rendszeresített az első orvosi iskola, melynek felügyelője egy angol orvos, a tantárgyakat rövid felolvasások s jegyzetek által hindosztáni nyelven adta elő; de a hindu s mahumedán népesség előítéleteit tekintetbe véve, a bonczolás meg nem kísértett; s az e részbeni oktatás csak annyiban állott, a mennyiben az állatok bonczolását megsemlélni s a calcuttai europai főkórházban hullák látomázásakor jelen lenni a növendékeknek meg volt engedve. Nem sokára több tanító lett szükséges az intézetben s Avicenna s más arab írók munkái szorgalmasan tanulmányoztattak. Azonban 12 év kellett arra, hogy a rendszer azon practikus térére tétessék át, melyből 1835-ben egy orvosi Collegium s 1856-ban a calcuttai egyetem orvosi facultássá válhasson.

1835-ben az arab iskolarendszer eltörültetett s helyébe az europai orvosi nevelő intézetek systemája egész terjedelmében hozatott be, még pedig két osztályban; az elsőben az angol tanárok tartottak előadásokat, azok számára, kik angol-

lúl értettek s a nyilvános szolgálat felsőbb fokára törekedtek a másodikban benszült tanítók alkalmaztattak, hindosztán s bengáli nyelvet használva előadásaikban. — Komoly nehézség volt a bonczolás megkísérlése, — s a dicsőség Pandit Madhusudum Guptó-t, egy előkelő hindu illeti, ki honfiai között első vala, ki a százados előítélet bilincseit a tudomány érdekében széttörve, 1836-ik év január 10-én megkezdte a rendszeres emberi hulla bonczolását. Merész példáját követték csakhamar mások is, s azóta semmi nehézség nem gördítettett az útba, még a legorthodoxabb brahminok által sem. Vannak mahumedán s előkelő hindu kasztbeli benszült orvosaink, kik azon kérdésre, hogy családjuk s barátaik mi véleményben vannak eljárásuk iránt, mosolyogva azt felelik, hogy mivel tudományuk nekik kenyeret ad, s a hinduknál a fürdés, különösen a Gangesben lemos bármily szennyet is, nem jut senkinek eszébe, őket kasztvesztéssel fenyegetni. Tagadni nem lehet, hogy ezen változást az uralkodók erkölcsi befolyásának kell tulajdonítanunk. A calcuttai növendékek közül többen a londoni egyetemen orvostudori czimet nyertek, mások Hindosztannak különféle városaiban, főleg Calcuttában gyakorló orvosok, kik közül többen öt-hat ezer rupinyi évi jövedelmet biztosítanak; néhányan ismét igen ügyes lithotomisták, bár szabály szerint a sebészet nem kedvencz tudományuk; de azt sajnosan kell megemlíteni, hogy ezen növendékek okleveleiket megnyerve, szabály szerint tovább képződési vágyukat is elvesztik.

Felesleges lenne a távol olvasóra, részleteket hozni elő, melyeket csak az indiai élet s körülmények bővebb ismerete tehetne érdekessé: befejezésül csak annyit tartok megemlítenednek, hogy Calcuttán kívül Madrasz, Bombay, Agra és Lahórban orvosi iskolák részint már is virágoznak, vagy alapjuk megvettetett, mi kétségen kívül annak idejében a brit korona ezen 150 milliónyi népére fontos anyagi s szellemi hatást fog gyakorolni. Ez év folytán egy hindosztáni orvosi lap is keletkezett, melyből egy pár számot mutatványának majd haza küldendek.

Egy szó Kátay Gábor, orvostudor úrnak az OHL. 1857-ik évi folyam 27-ik, 28-ik és az 1861-ik évi 4-ik számaiban megjelent magyar gyógyszerészeket illető értekezéséhez.

Szerkesztő úr! Körülbelül negyedik éve már annak, midőn az általam igen tisztelt Kátay Gábor úr, akkor még csak első években lévő orvosnövendék egy minket hazai gyógyszerészeket illető velős felszólítást közölt az OHL. hasábjain, melyre egyedül helybeli gyógyszerész Sz tupa György úr válaszolt, — mire e lapok t. olvasói még talán emlékezni fognak. — Azonban sajnos, hogy e válasz épen az ön- s nem a közérdek ügyében fogalmaztatott, mint ezt az összes gyógyszerészi testület a t. czáfolótól vagy szintén avatott tisztársaitól várta volna; miáltal a megpendített tárgyat melegen felkaroló tehetségeket is mintegy hallgatásra intette. . . A két ellenkező vélemény után jól esett olvasnom a t. szerkesztő ur megjegyzését, melyben reményét, sőt biztos hitét fejezte ki a felett, hogy ezen égető kérdésben, a gyógyszerészi testület között egy más visszhangra, más nézet és felfogásra, s végre más rokonszenvre is fog találni! . . .

Fájdalom, hogy e szép reményben, mint Kátay Gábor úr lelkes fölszólítása hatásában csalódott! — Csalódott mondom, mert azóta K o r m u t h Átilla gyógyszerész ur legközelebbi, szintén ébresztő közleményén kívül, az ügy érdekében senki csak egy toll vonással sem mukált közre, legalább a nyilvánosság terén nem! . . . A t. szerkesztő ur ezen nyilatkozata szerint, én is mint a gyógyszerészi iskolának egyik növendéke, följogosítva érzem magamat e tárgyban szerény nyilatkozatomnak becses lapjában közétételére. — Fájdalmasan esett, hogy azt már akkor rögtön nem tehetém. Nem tehetém pedig azért, mert még nem valék okleveles gyógyszerész; nem volt talán elég szaktani tapasztalatom, hogy a dologhoz ügyértől leg szóljak; s végre nem valék, mint nem is vagyok tulajdonos, hogy egyéni önérdekeinket szem előtt tarthattam volna, jelenleg is e miatt kellett volna soraimat az illem és kellő érdekelttség bilincsei miatt szűk korlátok közé vonni.